

БИ ӨНЕРІ. БИ ТҮРЛЕРІ

Қойшыман А.Н., «Музыкалық білім» мамандығының I курс студенті

Жетекшісі: п.ғ.к., доцент **Сапиева М.С.**

Ө.Сұлтанғазин атындағы Қостанай мемлекеттік педагогикалық университеті., Қостанай қ.

Би – музыкалық ырғаққа сай дене қимылымен көрсетілетін өнер.

Би өнері – тілсіз өнер, оның айтар мағынасы болуы шарт. Философиялық мағынаға бай болуы тиіс. Былай айтқанда, спектакль іспеттес. Жүректегі, ойдағы жазуды би тілімен, жеткізу, халықты бұған сендіру – басты мәселе. Осы жағынан келгенде, қолдың, саусақтың, буынның, дененің әр қимылы – пәлсапа!

Бидің әр түрлі мәнерлілігі бар:

- гармоникалық қозғалыстар мен позалар;
- пластика және мимика;
- динамика;
- қозғалыс қарқыны мен ырғағы;
- кеңістіктік сурет, композиция;
- костюм және деректеме [1].

Би – өмір сүру символы. Ол адам баласын үнемі көтеріңкі көңіл-күйде, қанаттанып жүруге мәжбүрлейтін өнер. Сонау ерте дүниеден адам аң мен құстың қимылына қарап, жапырақтардың сыбдырына, бұлақ суының сылдырына елтіп, соларды жанына тоқып дамыған. Би өнері сұлулық, сымбаттылық, әсемдік сыйлайды, еңбектенуге баулиды. Ол этика мен эстетикалық тәрбие беріп қана қоймай, жанға қуат береді.

Би өнерімен айналысу балалардың көркемдік талғамын дамытады, олардың орындаушылығының сұлулығы мен байсалдылығын тәрбиелейді, жалпы мәдениетін қалыптастырады, балалардың гармоникалық, көркемдік-эстетикалық дамуын қамтамасыз етеді. Классикалық бимен айналысу балаларды әдемілікке және қимылдарының нақтылығына үйретеді, күші мен икемділігін арттырады. Олардың бұлшық-қозғағыш аппаратын, тыныс алу және жүрек-тамыр жүйелерін дамытып, мүлтіксіздігін нығайтады. Сонымен қатар, балалардан күш-қуатты, жинақылықты талап ететін би өнері олардың еңбексүйгіштігін көтереді, ерігі мен мінез-құлқын шынықтырады.

Алғаш рет «Хореография» терминін француз би үйретушісі Р.О. Фейе енгізді. Қазақстанда «Хореография» термині 20-шы ғасырдың 30-шы жылдары қолданыла бастады.

«Би өнері адам өмірінің эмоциялық табиғаты мен оны қоршаған табиғи ортаны бейнелеген көркемдік шығармашылық салаларында елеулі орын алды. Осының қалыптасуы қоғамның әр алуан талаптарына, ең алдымен жастарды ұжымдық қарым-қатынастарды талап ететін аңшылық, соғыс кездерінде физикалық, рухани тұрғыда шымырлыққа тәрбиелеу қажеттілігіне байланысты болды». Тұтас алып қарағанда би шығармашылығын, оның ішінде қазақ биінің қалыптасуы барлық дүние бейнелі түрде қабылданып әрі оның бәрі бейнеге айналдырылған тарихи кезеңге жатады. Сезім де өзін қоршаған өмірлік ортаның суреті, адамның ішкі жан дүниесі ретінде бейнелі түрде түсіндірілді. Бұл қоғамның даму сатыларының ерте кезеңіндегі би шығармашылығына қуатты эмоциялық серпін берді [2].

Әр өнер адамзаттың қайғы-қасіретін, ойын, сезімін, неше түрлі бүгінгі, кешегі, тарихи немесе фантастикалық оқиғаларды адамдарға өзіне тән құралдармен, амал-тәсілдермен жеткізуге тырысады. Және әр өнер шартты болып келеді. Сол өнерлердің ішінде хореография өнері ерекше. Өйткені хореография ол - сөзсіз өнер. Оның негізі – би. Хореография - ой мен мазмұнды музыкалық-хореографиялық бейне арқылы ашатын сахналық өнердің бір түрі. Оның қайнар көзі - халық билерінде. Жалпы би – психиканың эмоциялық аясының жемісі.

Музыкалық ырғаққа сай дене қимылымен көрсетілетін өнер ол би. Адамдардың күнделікті еңбек процесіндегі іс-әрекеттері, қоршаған дүниеден алған сезім-әсерлері би

қимыл-қозғалыстары мен ишараларына негіз болған. Табиғат құбылыстарын, аңшылық және соғыс көріністерін белгілі жүйеге түскен ырғақты қимыл - бимен бейнелеу көне дәуірде өмір талабынан туды. Келе-келе би қимылдарының мәнерлеу мүмкіндігі мен тәжірибенің молаюына орай жеке би өнері қалыптасты. Көне мәдениеттер ордасы болған Шығыс елдерінде (Грекия, Рим, Мысыр, Қытай, Үндістан) билеу мәдениеті шеберліктің биігіне жетті. Би музыкамен тығыз байланысты. Көптеген халықтың билері ұрмалы музыкалық аспаптардың ырғақты үнімен орындалады. Би хореографиясы жинақы образдар арқылы болмысты бейнелеп, адамның ішкі жан дүниесін көрсетеді. Экономикалық, әлеуметтік, тарихи географиялық, т.б. факторлардың әсерімен де әр халықтың өзіне ғана тән би дәстүрлері, өзіндік хореография тілі, пластикалық бейнелілігі, қимыл-әрекетті музыкамен байланыстыру тәсілдері пайда болды. Солардың негізінде бал билері мен кәсіби сахна биі қалыптаса бастады. Кәсіби өнерде би жоғары деңгейге көтеріліп, ғылыми жүйеленді. Мысалы, Еуропа классикалық биі, Азия мен Африка халықтарының билері сияқты түрлері қалыптасты. Шығыс елдерінің билері бет-пішіннің нәзік құбылуы және қол қимылы секілді дәстүрлі ишараларымен ерекшеленеді.

Би үш тоқа бөлінеді: ұлттық билер (қара жорға, лезгинка, фламенко, гопак т.б.), банальді классикалық (вальс, танго, румба), заманауи (рок-н-ролл, брейк, сахналық балет т.б.)

Классикалық би-балеттің негізгі мәнерлі құралы; XVI ғасырдың соңында Италияда пайда болған және шығармашылық балеттің арқасында Францияда өзінің одан әрі дамуына ие болған қозғалыстың түрлі топтарын Мұқият әзірлеуге негізделген жүйе.

Аяқтың, қолдың, корпустың және бастың белгілі бір ұстаным дарын сақтау және аяқтың бұрылу, дененің тік болуы және оның әртүрлі бөліктерінің оқшаулануы, классикалық бидің қозғалысы геометриялық Айқындылыққа ұмтылады.

Ресейге классикалық би XVIII ғасырдың I-жартысында келді. 1738 жылы Петербургте Жаңа-Батист Ланде қызметінің арқасында Ресейде бірінші Би мектебі ашылды. Орыс классикалық биі француз және итальян орындаушылық мектебін синтездеді.

Классикалық бидің негіздері экзерсистің көмегімен жасалады, оның ішінде балеттің оқушысы мен қатар кәсіби артистері мен би сабағы болады.

Классикалық биден алынған жаттығулар элементтері көркем және спорттық гимнастиканы, мәнерлеп сырғанауды, эстрадалық биді, спорттық рок-н-роллды, акробатика, спорттық бал билерін оқыту бағдарламасына енгізілген.

Халық биі-фольклорлық би, ол өзінің табиғи ортасында орындалатын және осы жерде белгілі дәстүрлі қозғалыс, ырғақтар, костюмдер және т.б. бар. Фольклорлық би-бұл сезімнің, көңіл-күйдің, эмоцияның табиғи көрінісі, бірінші кезекте өзі үшін, содан кейін көрермен үшін (қоғам, топ) орындалады. Біздің әлемде би бұрыннан пайда болды. Олар құстардың, жануарлардың, өсімдіктердің қозғалыстарын имитациялау арқылы қоршаған кеңістіктен әсер алды.

Халық биі - жеке аумақ пен халыққа тән би, ол өзінің ерекше қимылдарымен, ырғағымен, костюмімен және басқа да атрибуттарымен сипатталады. Мұндай Би би билеушінің эмоцияларын береді, оның бір нәрсеге деген қарым-қатынасын екінші кезекте көрермен қауымына арнайды. Ол билеушіге қатысты демократиялы және барлығына қол жетімді. Кәсіби болудың қажеті жоқ, би арқылы өз эмоцияларын жеткізуге жеткілікті. Тарих барысында бұл ұғымның бірнеше синонимі бар - фольклорлық, этникалық және дәстүрлі би. Біреу мұндай бірлестікті қате деп санайды, бірақ адамдар оларға бір түсінік береді. Халық биі ол дүниеге келген қоғамның сан ғасырлық және сан алуан тарихын айтып, көрсете алады. Халық билері әртүрлі сипатта және мағыналық негіз болуы мүмкін. Олар жиі Тарихи немесе діни болып табылады, бұл олардың қалыптасуында салт-жоралық, діни, этникалық дәстүрлер үлкен рөл атқарғанына байланысты. Бірақ олардың басты ерекшелігі-сол уақыт пен олар қалыптасқан аумақтың дәстүрлерін көрсету. Дәстүрлі билер әрқашан тірі және қозғалысқа толы болды. Көптеген ұрпақ биді толықтырып, жетілдірді.

Бал билері - әртүрлі жұптық би тобы, олардың кейбіреулері халық бастауында. Паркет

салынған бөлмелерде өткізілген балдарда орындалады. Элиталы (тарихи-тұрмыстық) және халық билерінің үлкен әртүрлілігінен бал билері тобына 2 белгімен сипатталатын билер кірді: барлық жұптық бал билері; ер және әйел жұп билері.

Қазіргі уақытта «бал билері» деп спорттық билер (СБТ, спорттық бал билері) және «Би спорты» сөз тіркестерін білдіреді. Бұл түрлі би ұйымдарының атауларында көрсетілген.

Барлық би әлемінде спорттық би бойынша жарыстар 2 бағдарламаға бөлінеді: еуропалық (Standart немесе Modern), латын америкалық (Latin) немесе оларды кейде он би деп атайды.

Еуропалық бағдарламаға: баяу вальс, танго, Вена вальсі, баяу фокстрот және квикстеп (жылдам фокстрот) кіреді. Латынамерикандық: самба, ча-ча-ча, румба, пасодобль және джайв.

Заманауи би-бұл би билеуде көрсету және өзін көрсету ғана емес, сонымен қатар өзін жақсы білу, өзін-өзі тану тереңіне түсу мүмкіндігі. Заманауи би – бұл қазіргі заманғы поп-музыка, мейнстрим, киім стилі, раскованность арқылы қоршаған ортаны түсінуді беру [3].

Билеуге жақсы көрген адам әрқашан, ол өзіндік түрі білдіру өз сезімдерін көрсету және жақсы физикалық нысаны. Бүкіл тарихында билер өткеріп, көптеген өзгерістер болды.

Заманауи би түрлері алуан түрлі, бірақ олардың әрқайсысының өз тарихы өте тартымды. Олар туындаған қарама-қарсы догматичному және дәстүрлі балет элементтері, оның күрделі және трудновыполнимы үшін необученных. Қатаң классикалық қозғалыс талап ететін, бірнеше рет жаттығулар, жоқ болу мүмкін көпшілік. Сондықтан, құру қажеттілігі туындады жаңа заманауи би, жылжымалы және қарапайым.

Бидің бұл түрі музыкадағы заманауи бағыттармен әуестенетіндерге, ойын-сауық және клубтарды ұнататындарға, денесінен ұялмайтындарға арналған. Заманауи би – ерекше атмосфера мен техникамен біріктірілген би стильдері мен бағыттарының «жинағы». Қазіргі би стильдері әдетте әртүрлі субкультураның ажырамас бөлігі болып табылады. Осылайша, хип-хоп би стилінің барлық түрлері – субмәдениеттің бір бағыты, оның барлық бөліктері – музыка, Сән, стиль-бір-бірімен тығыз байланысты.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. Абирова Д.Т. История казахского танца: Учебное пособие. - Алматы: «Санат», 1997. - 160 с
2. Жиенкулова Ш. Би өрнектері. – Алматы: Рауан, 2010. - 314 б.
3. Аюханов Б. Современное состояние балетного искусства в Казахстане. Алматы, 17 января 2005 года. [Электрондық ресурс] URL: www.aukhanov.kz

МУЗЫКАНЫ БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ҚАБЫЛДАУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Кудебаева Н.Ж., 4 курс, Музыкалық білім

Ғылыми жетекшісі: п.ғ.к., профессор **Жақаева С.А.**

Ө.Сұлтанғазин атындағы Қостанай мемлекеттік педагогикалық университеті., Қостанай қ.

Музыкалық өнердің шығармаларын түсіну процессінде бастапқы және негізін салушы адами іскерліктің түрі қабылдау болып табылады. Орындаушылық және шығармашылық сияқты негізгі музыкалық іскерлік түрлеріне дәл осы қабылдау алу жетістігі қолайлы жағдай жасайды; ендеше, музыкалық білім берудің мақсаты болып табылатын оқушыларды музыкалық – эстетикалық тәрбиелеу процессі нәтижелі болады .

Әр түрлі жастағы оқушыларға музыкалық материалдағы қабылдау сұрақтары, психологиялық: мәтінмен жұмыс жасау ерекшелігі; оқылып жатқан шығарманың интерпритациясы, музыкалық материалды анализдеу кезіндегі қабылдауды жандандыру,